

bepaald serum quantitatief op dezelfde wijze werkt tegen bouillon-giften van verschillende stammen. Een polyvalentie van het diphtheriegift is dus niet aangetoond en op deze wijze kan dus niet verklaard worden, dat af en toe het serum in den steek laat bij diphtheriegevallen.

Een verhandeling over de werking van diphtheriebacillen bij percutane besmetting (van JAFFÉ en SCHLOSSBERGER) is weer van minder belang voor den lezer van dit *Tijdschrift*, evenals nog enkele andere opstellen.

L. K. WOLFF.

J. M. KOOY, *Het voorkomen der PROWAZEK'sche en andere vormen bij de trachoomlijders der Amsterdamsche trachoompoli-kliniek*. Acad. proefschrift, Amsterdam 1919 bij ROELOFFZEN-HÜBNER & VAN SANTEN en gebr. BINGER.

De literatuur over de oorzaak van het trachoom is een echte doolhof; het aantal malen, dat men een micro-organisme als oorzaak daarvan heeft meenen te vinden, is niet meer te tellen; de onderzoekers beschrijven geheel verschillende vondsten, of ook wel overeenkomstige, die evenwel in menig onderdeel weer van elkaar verschillen. Zoo menigvuldig ongeveer is ook het beeld, dat mej. KOOY ons schetst als verslag van haar onderzoek van uitstrijkpraeparaten, verkregen van conjunctiva-secreet en epitheelcellen van een groot aantal trachoomlijders. Het aantal vormen, waaronder zich de lichaampjes voordoen, die het eerst door PROWAZEK en HALBERSTÄDTER zijn beschreven, is zeer groot. Dank zij haar roodvonk-studiën evenwel staat mej. KOOY niet als een vreemde tegenover al deze vormsels en weet zij een pad in dezen doolhof te vinden. Met behulp van velerlei kleurmethoeden en van contrôlepraeparaten van niet-trachomateuse patiënten, en vooral door kweekproeven met vele kleine wijzigingen, weet zij ten slotte haar vondsten te vereenigen tot een stamboom, die begint met een cocvorm, waaruit ontstaan elliptische, langgerekte, ingesnoerde en ringvormen; mantellichaampjes; elementairlichaampjes; en diffuse massa's zonder korreling, welke laatste in een volgend stadium wel korreling vertoonen, om ten slotte weer in den cocvorm over te gaan. Dit polymorphe micro-organisme, dat zeer dicht staat bij dat van NOGUCHI en COHEN, lijkt haar met groote waarschijnlijkheid de verwekker van het trachoom; zij kon het bij patiënten uit alle Amsterdamsche trachoomhaarden, die onderling eenigszins verschillen, geregeld aantoonen; bij de meest acute vormen menigvuldig, bij de genezende met littekenvorming soms nog een enkel. Ook in de literatuur weet zij eenige orde te brengen; van verschillende onderzoekers toont zij aan, dat deze waarschijnlijk kunstproducten hebben beschreven, terwijl andere (SATTLER, KOCH, MICHEL) waarschijnlijk te doen hebben gehad met bepaalde stadia van dezelfde insluitsels van PROZAWEK-HALBERSTÄDTER, die mej. KOOY heeft gekweekt. Wie zich wil verdiepen in de aetiologie van het trachoom, vindt in dit proefschrift een kostbaren gids.

G. J. SCHOUTE.